

V. A. Nordman:

ADOLF VOLDEMAR STRENG
ja
AUKUSTI JUHANA MELA¹⁾

I

Helsingin Suomalaisen Normaalilyseon opettajakunnan riveissä on ollut persoonallisuuksia, joiden elämäntyö ei ole rajoittunut tämän oppilaitoksen puitteisiin, vaan jotka ovat vaikuttaneet koko maan oppikoulujen kehitykseen. Suorastaan legendamaisen maineen on tällöin saavuttanut koulun ensimmäinen biologian ja maantieteen lehtori AUKUSTI JUHANA MELA. Silloin tällöin näkee sanomalehdistössä pakinanluontoisia kirjoituksia, joissa kaskujen avulla valaistaan tämän kulttuuripersonallisuuden luonnetta ja toimintaa. Ja viime vuonna tuli painosta PEKKA LAPPALAISEN Melan elämäkerta Turun yliopiston tohtorinväitöskirjana.²⁾ Siinä saamme tutustua tämän tiedemiehen ja pedagogin mitä monitahoisimpaan toimintaan maamme kulttuurielämän alalla.

¹⁾ Tässä kirjoituksessa esiintyvät elämäkerralliset tiedot perustuvat juhlaulkaisuun »Helsingin Suomalainen Normaalilyseo 1887—1937», Helsinki 1937, sisältyvään opettajamatrikkeliin. Muualta saatujen elämäkerrallisten tietojen lähteet on esityksessä mainittu erikseen.

²⁾ Pekka Lappalainen, Aukusti Juhana Mela. Uranaukaisijan elämä. Diss. acad. Turku 1959.

Augusti Juhana Melan elämäntyön lähtökohta oli biologia, ja se painoi leimansa hänen toimintaansa. Hänen kirjallinen tieteellisuontoinen toimintansa sekä hänen "hegemoniansa" suomenkielisten oppikoulujemme biologian oppikirjojen alalla ovat siksi tunnetut, että niiden yksityiskohtainen selostaminen tämän kirjoituksen puitteissa lienee tarpeeton. Edelleen tri Lappalainen parissa erikoistutkielmassa on valaissut Melan toimintaa kirkon- ja uskonnonvastaisen naturalismin tienraivaajana 1870- ja 1880-luvuilla sekä elämäkerrassa hänen toimintaansa sanomalehtimiehenä ja erikoisesti ensimmäisten suomenkielisten pilalehtien toimittajana. Tosin tämä radikalismi myöhemmin modifioitui sikäli, että Mela, vaikka hän itse ei katsonut voivansa uskoa kirkon oppiin, sittenkin kunnioitti jokaista aitoa kristillistä vakaumusta. Niinpä eräs Melan entisistä oppilaista, kirkkoneuvos K. K. ARO vanhasta opettajastaan sanoo seuraavasti: "Juuri sinä herätit meissä rakkautta siihen pohjattoman hyvyyden lähteeseen, joka kaikelle tälle on alun antanut, ja jonka pelkäksi rakkaudeksi, et kostoksi, käsität".³⁾ Ja pelastettakoon tässä yhteydessä unholan yöstä eräs episodi, jonka hänen huomattavasti nuorempi virkatoverinsa, prof. PAAVO VIRKKUNEN eräässä normaalilyseon aamurukouksessa kertoi ja myöhemmin eräässä yksityis keskustelussa mainitsi näiden rivien kirjoittajalle. Virkkunen oleskeli v. 1901 Hallsessa väitöskirjatöissä. Silloin Mela kesällä ilmestyi sinne. He viettivät siellä yhdessä joitakin päiviä. Eräänä sunnuntaina he tekivät kävelyretken Hallen lähitienoilla ja huomasivat paimenen lammaslau-moineen. Silloin Mela huomautti Virkkuselle siitä, että hänellä siinä oli tilaisuus nähdä raamatun hyvä paimen konkreettisenä ilmestyksenä. Kertomamme episodi todistaa, että Mela epäkirkollisesta asenteestaan huolimatta ymmärsi raamatullisten vertausten kauneusarvoja.

Toinen aate, jonka puolesta Mela taisteli, oli suomalaisuus. Hän ei tällöin ollut mikään tulisieluinen suunsoittaja, vaan Lönnrotin tavoin rakentaja. Koko hänen tieteellinen ja sanomalehtimiestöimintansa kävi suomalaisuuden merkeissä. Ja näihin yhdistettä-

³⁾ Lappalainen, s. 328.

Adolf Voldemar Streng

Aukusti Juhana Mela

(Suomen kansallismuseo)

köön vielä sellaiset seurat kuin Duodecim ja Vanamo, joita hän oli mukana perustamassa, sekä hänen laaja toimintansa kansanvalistajana.

Tämän kirjoituksen perimmäinen syy on Melan suhde hänen esimieheensä, Helsingin Suomalaisen Normaalilyseon toiseen rehtoriin, prof. ADOLF VOLDEMAR STRENGiin, jonka kanssa hän oli yhteistyössä noin pari vuosikymmentä. Lappalaisen esityksessä Streng tällöin on joutunut epäedulliseen valoon, joten eräänlainen varjo on langennut hänen muistolleen. Koska tämä kuva Strengistä on esiintynyt yllä mainitsemisiani tilapäisluontoisissa sanomalehtikirjoituksissa, olen molempien pedagogien entisenä oppilaana rohjennut tarttua kynään lähemmin määritelläkseni heidän suhdettaan. Rohkenen toivoa tämän vaatimattoman kirjoituksen tekevän kummallekin oikeutta.

Koska Melan ja Strengin yhteistyö tapahtui koulun piirissä, koetan kummastakin antaa luonnoksen nimenomaan koulumiehenä. Melan suhteen tämä tehtävä on verrattain helppo, koska minulla on Lappalaisen ansiokas elämäkerta käytettävänäni, mutta Strengin suhteen tehtävä on vaikeampi. Ainoa Strengin elämäkerta on tietääkseni prof. Linkomiehen suppea esitys Kansallisessa Elämäkerrastossa (V, s. 267—268). Valitettavasti ei Strengin kaltaisesta koulumiehestä tähän mennessä ole kirjoitettu tyhjennävää elämäkertaakaan, vaikkakin vuonna 1952 hänen syntymisestäään oli kulunut sata vuotta. Tästä syystä Strengiä koskeva luonnos tulee olemaan yksityiskohtaisempi kuin Melaa käsittelevä.

Aloitamme Melalla. Suoritettuaan filosofian kandidaattitutkintonsa keväällä 1873 ja tultuaan samana vuonna vihityksi maisteriksi hänen oli pakko ajatella toimeentuloaan. Luonnollisesti oppikoulunopettajan toimi silloin oli hänelle paras mahdollisuus, sillä tiedemiehen ura ainakin meidän maassamme on ohdakkeinen ja kysyy paljon varoja ja ponnistuksia. Hankkiakseen pätevyyyden oppikoulunopettajan toimeen hän heti seuraavana lukuvuonna — 1873—1874 — suoritti säädetyt uskuntoinnin Helsingin normaalilyseossa ja toimi sen rinnalla sekä jälkeen v:een 1876 biologian opettajana sen suomenkielisellä osastolla. Eräs hänen oppilaansa tältä ajalta, tunnettu musiikkiarvostelija, fil. maist. Karl Flodin antaa hänen opettajatoiminnastaan saman arvostelun kuin hänen oppilaansa myöhemmältä ajalta: hän ohjasi oppilaitaan itsenäiseen havaintojen tekoon luonnossa ja herätti täten sekä myöskin syvällä huumorintajunnallaan oppilaissaan harrastusta aineisiin. 4) Vaikka Melalla paitsi tätä opetusta samanaikaisesti oli tuntejia suomalaisessa tyttökoulussakin, hänen taloudellinen asemansa ei ollut kehuttava. Kaikesta päättäen tämä seikka sai hänet hakemaan Oulun suom. yksityislyseon v. 1876 avoimeksi julistettua biologian ja alkeismatematiikan opettajan tointa, jota hän hoiti v:een 1878 menestyksellä toimien samanaikaisesti tässä kaupun-

4) Fil. maist. Karl Flodinin käsikirjoitetut muistelmat. Hänen veljensä pojan, fil. tri Bertil Flodinin hallussa. Vrt. Lappalainen, s. 374.

gissa: kansanvalistus- ja sanomalehtimiehenä.⁵⁾ Siitä johtui, että hän loitontui tieteestä ja halusi palata pääkaupunkiin sen kokoelmien, laboratorioiden ja kirjastojen pariin. Kotiuduttuaan jälleen sinne hän ei pyrkinyt opettajaksi mihinkään oppikouluun, vaan antautui tieteellisiin ja kirjallisiin töihin. Amanuenssin toimi yliopiston eläintieteellisessä museossa 1882—1888 sekä eräät väitöskirjasuunnitelmat viittaavat siihen, että hän tähän aikaan suunnitteli tieteellistä uraa.⁶⁾ Kuitenkin hän jo v. 1884 sai tunteja Suomalaisessa Alkeisopistossa viransijaisena ja tuli myöhemmin tässä koulussa aineidensa vakinaiseksi opettajaksi. Suomalaisen Normaalityöskoulun tultua v. 1887 siirretyksi Hämeenlinnasta Helsinkiin hän eräiden muiden Alkeisopiston opettajien tavoin joutui uuden oppilaitoksen vakinaiseksi opettajaksi, biologian ja maantieteen (vanhemmaksi) lehtoriksi 1888, jossa virassa hän pysyi kuolemaansa saakka 1904.

Ylläolevasta selostuksesta käy ilmi, että Melan päharrastus oli biologia, ja se sai ilmenemismuotonsa erilaisissa kirjallisissa töissä sekä oppikoulun opettajan että kansanvalistuspömiehen toiminnan yhteydessä. On siis aiheellista kysyä, oliko Melalla puhtaasti pedagogisluontoisia harrastuksia. Ainakin hänen maaliskuun 10 p:nä 1888 suorittamansa kasvatusopin tutkinto saa meidät vastamaan myönteisesti tähän kysymykseen. Hän ei siinä tyytynyt tavalliseen approbatur-arvosanaan, vaan hän sai siinä arvosanan magna cum laude approbatur,⁷⁾ mikä viittaa siihen, että hän suurella harrastuksella oli syventynyt pedagogiikan opintoihinsa. Mutta näihin hänen puhtaasti pedagogiset harrastuksensa supistivatkin. Ei ole tiedossa, miten hän suhtautui tähän aikaan vilkkaan pohdinnan alaiseen kysymykseen klassillisesta ja realistisesta oppikoulumuodosta. Pääasia hänelle oli biologian asema oppikoulun puitteissa: se oli hänen mielestään liian vaatimaton. Siksi hän

⁵⁾ Lappalainen, s. 187—199.

⁶⁾ Lappalainen, s. 199—214.

Tor Carpelan — L. O. Th. Tudeer, Helsingfors Universitet. Lärare och tjänstemän II, Helsinki 1925, s. 616.

⁷⁾ Alex. Lundström, Suomen alkeisopistojen opettajisto, Helsinki 1902, s. 161.

taisteli sen aseman kohottamiseksi — ensi sijassa sen tuntimäärän lisäämiseksi ja sen saattamiseksi oppiaineeksi lukioasteelle — clä-mänsä loppuun asti. Vuoden 1897 oppikoulunopettajain kokouksessa hän nimenomaan lausui, ”että tärkeämpää ainetta kuin biologia ei ole”.⁸⁾ Tätä taistelua hänen oppilaansa jatkoivat. Kuvaavaa on, etteivät he julkaisseet tätä kysymystä käsitteleviä kirjoituksiaan Kasvatusopillisen Yhdistyksen Aikakauskirjassa, vaan Vanamo-seuran yhteydessä syntyneessä Luonnon Ystävässä.⁹⁾ Valitettavasti Mela ei eläessään saanut nähdä ponnistustensa tuloksia. Tästä vastoinkäymisestä on syytetty mm. Melan lähintä esimiestä, Suomalaisen Normaalityön silloista rehtoria, tri Adolf Voldemar Strengiä.

II

Tri Adolf Voldemar Strengin kanta kysymyksessä biologian asemastamme maamme oppikouluissa selittyy hänen opinnoistaan. Hän syntyi syyskuun 5 p:nä 1852 Räisälässä Karjalan kannaksella pappiskodissa. Syntymäseutu oli suomenkielinen, joten hän jo lapsena oppi suomea, mutta koti oli ruotsinkielinen kuten myös hänen koulunsa. Hän suoritti näet koulunkäyntinsä siihen aikaan maineen saavuttaneessa Helsingin lyseossa, jossa aikoinaan Runeberg oli ollut opettajana, ja josta moni kulttuurielämämme merkkimies, kuten esim. ARVID GENETZ, oli tullut ylioppilaaksi. Kaikesta tästä johtui, että Streng suuresti hallitsi kumpaakin kotimaista kieltä, minkä kaikki hänen entiset oppilaansa empimättä voivat todistaa oikeaksi. Tultuaan ylioppilaaksi v. 1868 hän ryhtyi opiskelemaan klassillisia kieliä. Näiden opintojen tulos oli v. 1873 suoritettu filosofian kandidaattitutkinto, jossa hänellä oli laudatur-arvosana sekä latinassa että kreikassa. Huomiota herättää tässä myös estetiikan arvosana non sine laude approbatur,¹⁰⁾

⁸⁾ Lappalainen, s. 367.

⁹⁾ Ibidem, s. 352—354.

¹⁰⁾ Lundström, s. 253.

joka viittaa kiitettävään valmistukseen tämän aineen approbatur-arvosanan saavuttamiseksi. Tämä arvosana on sikäli merkittävä, että Streng opetuksessaan linguististen seikkojen rinnalla otti esteettisetkin näkökohdat huomioon. Opettajauransa Streng aloitti v.t. lehtorina Viipurin lyseossa, jona hän toimi lukuvuoden 1873—1874. Toimittuaan kaksi vuotta vanhassa koulussaan latinan ja suomen opettajana hänet kiinnitettiin 1875 äsken perustettuun Suomalaiseen Alkeisopistoon klassillisten ja kotimaisten kielten opettajana. Seuraavana vuonna hän suoritti Helsingin Normaali-lyseossa käytännölliset opettajanäytteet klassillisten kielten opettajanvirkoja varten, jolloin hän suomenkielisiä oppikouluja varten sai kaikki äänet (21/21) ja ruotsinkielisiä oppikouluja varten 23/24, mistä jo hänen erinomainen opettajataitonsa ilmenee.¹¹⁾ Strengin toiminta Alkeisopistossa kesti tällä kertaa vain neljä vuotta, mikä valitteen todettiin sen vuosikertomuksessa lukuvuodelta 1878—1879. Viimeksi mainittuna vuonna hänet näet kutsuttiin Viipuriin vastaperustetun suomenkielisen yksityislyseon johtajaksi, jona hän toimi vuoteen 1883. Syy nuoren 27-vuotiaan maisterin kutsumiseen tähän vastuunalaiseen toimeen oli hänen ansiokas toimintansa sijaisena Viipurin lyseossa viisi vuotta aikaisemmin.¹²⁾ Viipurin aikanaan hän suoritti kasvatustutkimuksen 1881, jossa hän Melan tavoin saavutti arvosanan magna cum laude approbatur.¹³⁾ Mutta Strengin pedagogiset harrastukset eivät supistuneet tähän. Vuonna 1881 hän sai Backmanin pedagogisen matkastipendin, joten hän lukuvuonna 1881—1882 virkavapaana teki opintomatkan Saksaan, Hollantiin ja kaikkiin Skandinavian maihin tutustuen niissä vanhojen kielten opetusmetsodeihin.¹⁴⁾ Mutta hän ei rajoittunut vain tähän. Kuukauden hän

¹¹⁾ Ibidem.

¹²⁾ Elli Hällström, Piirteitä suomalaisuuden nousuajalta Viipurissa 5. Oppikoulujen suomalaistuminen. Kansakoulun alkuvaiheita, s. 68 (Muistikuvia. Suomalaisia kulttuurimuistelmia II, toim. Eino E. Suolahti, Helsinki 1946).

¹³⁾ Lundström, s. 253.

¹⁴⁾ Adolf V. Streng, Anteckningar från en pedagogisk studieresa (Kasvatustutkimuksen Yhdistyksen Aikakauskirja 1884, s. 27—39, 84—107).

oleskeli myös Berliinissä ottaen osaa kuuluisan latinistin JOHANNES VAHLENIN (1830—1911) seminaariin, jossa tämä käsitteli Ciceron kirjeitä ja Ovidiusta. Tätä aikaa Streng piti merkittävänä tulevalle toiminnalleen ja suositteli osanottoa tällaisiin seminaariharjoituksiin hyödyllisenä apuneuvona kaikille klassillisten kielten opettajille.¹⁵⁾ Streng ei ollut ainoa suomalainen klassillinen filologi, joka nautti Vahlenin ohjausta. Jo vuonna 1877 hänen aikalaisensa ja ilmeisesti opiskelutoverinsa, tuleva Rooman kirjallisuuden professori F. GUSTAFSSON (1853—1924) oli kuunnellut Vahlenin luentoja.¹⁶⁾ Kaikesta päättäen Streng oli kysynyt toveriltaan neuvoa, miten hän matkallaan saisi kosketusta myös tieteseen, ja tämä oli suositellut hänelle Vahlenin ohjausta. Tähän viittaa sekin, että eräs nuorempi klassillinen filologi, tuleva kreikkankielen professori IVAR AUGUST HEIKEL (1861—1952) eräällä ulkomaanmatkallaan Berliinissä kesäkuussa 1887 myös kuunteli Vahlenin luentoja.¹⁷⁾ Heikel oli ollut prof. Gustafssonin oppilaita ja oli ilmeisesti myös tämän kehoituksesta ottanut yhteyden kuuluisaan saksalaiseen filologiaan.

Kuten yllä viitattiin, Strengin toiminta Viipurissa supistui verrattain lyhyeen. Jo v. 1883 hänet kutsuttiin Helsingin Suomalaisen Alkeisopiston johtajaksi ja klassillisten kielten opettajaksi. Onhan luonnollista, että Streng noudatti kutsua suunnilleen samoista syistä kuin Mela oli palannut pääkaupunkiin. Täällä Streng johtaja- ja opettajatoimensa ohella sai tilaisuuden tieteelliseen työskentelyyn, jonka hedelmänä ilmestyi 1885 hänen väitöskirjansa ”De Ciceronis ad Brutum epistolarum libro, qui secundus inscribitur”, jonka perusteella hän seuraavana vuonna tuli filosofianlisensiaatiksi ja saavutti filosofiantohtorin arvon. Vaikka hän ei väitöskirjassaan erikoisesti mainitse Vahlenia, ei liene se otaksuma aiheeton, että hän Vahlenin seminaarissa sai alkusy-

¹⁵⁾ Ibidem, s. 39.

¹⁶⁾ Ivar A. Heikel, Fridolf Gustafsson, s. 15, 23, 54 (Svenska Litteratursällskapet i Finland CLXXX, Historiska och litteraturhistoriska studier I, Helsinki 1925).

¹⁷⁾ Ivar A. Heikel, Minnen från min studenttid och mina studieår, Loviisa 1946, s. 217.

säyksen aihepiiriltään verrattain suppeaan tutkielmaansa. Toinen tieteellisuontoinen kirjoitus on Valvojassa 1887 (s. 367—377, 469—487) julkaistu tutkielma "Salaminin kuninkaista ja Sofokleesta", josta Strengin esteettiset harrastukset ilmenevät.

Tällaiset siis ovat Strengin tieteellisuontoiset julkaisut. Hän ei kaikesta päättäen havitellut yliopistouraa, sillä kummankin klassillisen kielen oppituolit olivat Strengin tultua tohtoriksi nuorten tutkijoiden — Gustafssonin ja Heikelin — hallussa. Se seikka, että kasvatuserä sisältyy kolmantena aineena hänen lisensiaattitutkintoonsa,¹⁸⁾ viittaa siihen, että hän edelleen piti oppikoulunopettajan uraa silmällä ja valmistui ylenemismahdollisuuksiin tällä alalla. Ja sellainen mahdollisuus tuli vuotta myöhemmin (1887).

Kuten tunnettua Helsingin normaalilyseoon, joka oli ruotsinkielinen, perustettiin 1867 suomenkielinen rinnakkaisosasto. Näitä suomenkielisiä rinnakkaisluokkia oli kaikkiaan neljä, ja ne toimivat v:een 1878 saakka. Koska Helsinki tähän aikaan oli ruotsinvoittoinen, silloiset vallanpitäjät vastaperustetun kouluhallituksen ensimmäinen päällikkö, tunnettu vapaaherra CASIMIR v. KOTHEN etunenässä pitivät suomenkielistä oppikoulua pääkaupungissa tarpeettomana, ja suomenkielinen normaalilyseo perustettiin Hämeenlinnaan 1873. Reaktiona tätä vastaan syntyi kansalaiskeräyksen kautta Helsingin Suomalainen Alkeisopisto, jonka johtajaksi Streng vähitellen tuli. Erinäisin ponnistuksin saatiin Suomalainen Normaalilyseo lopulta siirretyksi Helsinkiin syksystä 1887 alkaen. Tämä uusi koulu sai ottaa haltuunsa lakkautetun Alkeisopiston Ratakadun varrella sijaitsevan rakennuksen, ja sen oppilaat merkittiin uuden normaalilyseon oppilaisiksi. Hämeenlinnan Normaalilyseon opettajakunta asetettiin kahden vaihtoehdon eteen: sen jäsenet saivat joko muuttaa Helsinkiin tai jäädä Hämeenlinnaan, jos he katsovat tämän itselleen edulliseksi. Hämeenlinnan Normaalilyseosta tuli tästä lähtien tavallinen klassillinen lyseo. Useimmat lehtorit ja kollegat (nyk. nuoremmat lehtorit) jäivät Hämeenlinnaan, mutta kaikki neljä yliopettajaa, kotimais-

¹⁸⁾ Lundström, s. 253.

ten kielten lehtori, tri Arvid Genetz ja latinan ja ruotsin opettaja ANDERS VICTOR HELLMAN samojen aineiden kolleegaksi nimitettynä siirtyivät Helsinkiin. Uuden normaalilyseon rehtorina pysyi entinen Hämeenlinnan Normaalilyseon rehtori, kielten yliopettaja tri J. G. GEITLIN, ensimmäisen suomenkielisen latinankieliopin tekijä. Näin ollen perustettiin uuteen normaalilyseoon uusia lehtorin ja kolleegan virkoja, joiden haltijoiksi joutuivat Alkeisopiston entiset opettajat. Edellä olemme maininneet, että Melasta tuli biologian ja maantieteen lehtori. Samoin Streng sai lehtorin viran uudessa normaalilyseossa. Sen ensimmäisenä lukuvuonna hän sijaisena hoiti latinan ja kreikan lehtorin virkaa, ja seuraavana vuonna hänet nimitettiin sen vakinaiseksi haltijaksi. Mutta pian sattui muutamia odottamattomia tapauksia, jotka tuottivat suhteellisen nuorelle Strengille — hän oli tullessaan nimitetyksi lehtoriksi 36-vuotias — jatkuvaa ylennystä koulualalla.

Tri Geitlin oli suorittanut pääasiallisen elämäntyönsä Hämeenlinnassa, eikä hänen vaikutuksensa Helsingissä tullut pitkäaikaiseksi. Jo kesällä 1890 hän kuoli 54-vuotiaana. Tämä merkitsi sekä rehtorin toimen että kielten yliopettajan viran avoimiksi tulemistä. Suomalainen Normaalilyseo oli siten siirtynyt uuteen vaiheeseen.

Ennenkuin esityksessämme etenemme, tämän avoimeksi joutuneen yliopettajanviran laatu kaipaa yksityiskohtaista selvitystä. Sen velvollisuuksiin kuului kieltenopettajiksi aikovien auskulttanttien ohjaaminen ja opettajanäytteiden arvosteleminen, ja tämä koski k a i k k i a opetusohjelman puiteisiin sisältyviä kieliä — vanhoja, kotimaisia ja uusia. Koska normaalilyseo oli klassillinen oppilaitos, tämän yliopettajan opetettaviksi tulivat klassilliset kielet. Verrattuna muihin yliopettajan virkoihin tämä oli raskain. Sen hakijoiksi ilmoittautuivat lehtorit Genetz ja Streng. Näistä Genetz oli neljä vuotta Strengiä vanhempi. Virkavuodet olivat kummallakin miltei yhtä suuret, mutta Genetzillä oli se etu, että hän saattoi viitata kymmenen vuoden opettajantoimintaan kummassakin normaalilyseossa, jota Streng ei

voinut. Käytännölliset opettajanäytteet olivat suunnilleen samat. Tosin Genetz oli opettanut suurimmaksi osaksi kotimaisia kieliä, kun taas Streng oli toiminut melkein kokonaan klassillisten kielten opettajana. Genetzillä oli joka tapauksessa kandidaattitutkinnoissaan laudatur-arvosana kummassakin klassillisessa kielessä. Mitä tieteelliseen pätevyyteen tulee, Genetz oli ylivoimainen Strengin rinnalla. Genetz oli toiminut lukuvuoden 1877—1878 suomen kielen dosenttina ja osan tästä ajasta hoitanut tämän aineen professorin virkaa.¹⁹⁾ Strengin tieteelliset ansiot olivat, kuten jo olemme nähneet, tämän rinnalla varsin vaatimattomat. Eräs pedagoginen ansio, mikä Genetziltä puuttui, mutta mihin Streng saattoi vedota, oli kymmenvuotinen menestyksellinen toiminta koulun johtajana. Yliopettajan virkoja täytettäessä kouluhallitus asettaa kolme hakijaa ehdolle, ja hallitus nimittää näistä ansiokkaimmaksi katsomansa ko. virkaan. Kuten odottaa sopi, tässä ehdollepanossa Genetz joutui ensimmäiselle ja Streng toiselle sijalle. Mutta Genetz oli samalla hakenut v. 1889 avoimeksi joutunutta suomen kielen ja kirjallisuuden professorin virkaa, johon hän 1891 tuli nimitetyksi. Koska siis Streng jäi ainoaksi hakijaksi ko. yliopettajan virkaan, hänet samana vuonna nimitettiin siihen. Ansiona mainittakoon, että hän jo sitä ennen vuoden oli hoitanut sitä sijaisena.

Jo tällöin Streng oli valittanut hoitamansa viran raskautta ja ehdottanut toisen kielten yliopettajan viran perustamista edellisen rinnalle.²⁰⁾ Tämä toive täyttyi vasta viisitoista vuotta myöhemmin, jolloin perustettiin ensin venäjän kielen — viranomaisten pakosta! — ja sitten kotimaisten kielten ja uusien — saksan ja ranskan — kielten yliopettajanvirat. Tämä merkitsi Strengille huomattavaa huojennusta. Syksyllä v:sta 1906 alkaen hän toimi yksinomaan klassillisten kielten yliopettajana, josta virasta hän täysinpalvelleena erosi v. 1919.

Tarmokkaasti Streng ryhtyi hoitamaan suurtöistä virkaansa.

¹⁹⁾ Lähemmin Genetzistä: Arvid Genetz — Arvi Jännes. Elämä ja elämäntyö. Porvoo—Helsinki 1949. Kts. erik. s. 81, 194—195.

²⁰⁾ Suomalaisen Normaalilyseon vuosikertomus 1890—1891.

Perehtyäkseen sen asettamiin ongelmiin hän valtion stipendin turvin teki keväällä 1896 toisen kasvatustieteellisen ulkomaanmatkan Saksaan, Sveitsiin ja Ranskaan. Tämän matkan ohjelma oli laajempi kuin edellisen. Paitsi tutustumista klassillisten kielten opetukseen sisältyivät Strengin matkasuunnitelmaan myös uudet kielet sekä äidinkielenopetus. Oppikoulujen organisointi ja tulevien opettajien valmistus joutuivat myös hänen huomionsa kohteiksi. Perehtyäkseen tähän jälkimmäiseen puoleen hän tutustui Berliinissä Dorotheenstädtisches Realgymnasiumiin,²¹⁾ Jenassa kuuluisan prof. Wilhelm Reinin pedagogiseen harjoituskouluun²²⁾ sekä Giessenissä prof. Herman Schillerin lukioon.²³⁾ Mutta rakkaus klassilliseen sivistykseen vaati myös osansa. Niinpä Streng turistina suoritti pikakäynnin Italiassa tutustuen sikäläisiin runsaihin antiikin muistomerkkeihin. Tästä matkastaan hän sanoo: ”Luonnollista se olisi, jos jokainen klassillinen filologi meilläkin matkarahaa hakiessaan matkasuunnitelmaansa sulkisi Italiassa käynnin”.²⁴⁾

Strengin yliopettajanvirka käsitti siis moninaisempia aloja kuin muut yliopettajanvirat, joten kaiken tämän hallitseminen oli vaikea tehtävä, seikka, josta hän itsekin oli täysin tietoinen. Kuten hänen opinnoistaan ja opettajantoiminnastaan sopii odottaa, hänen lähtökohtansa olivat klassilliset kielet, eritoten latina. Jo hänen edeltäjänsä J. G. Geitlin piti latinaa perustavana kielenä ja katsoi sen syrjäyttämisen merkitsevän kieliopinnojen ja yleensä henkisen tason alenemista oppikoulussa.²⁵⁾ Streng kulki samaa lastua. Jo aikaisemman opintomatkan yhteydessä hän sanoo: ”Tieteellisesti kouliintuncelle miehelle sovelias tietoinen kielitaito perustuu lujimmin kaikenpuoliseksi tyydytykseksi latinaan”.²⁶⁾ Mitä

²¹⁾ Kasv. Yhd. Aik. 1897, s. 337—338.

²²⁾ Ibidem, s. 338—340.

²³⁾ Ibidem, s. 409.

²⁴⁾ Ibidem, s. 357.

Strengin matkakertomus on painettu Kasv. Yhd. Aik. 1897, s. 330—357, 402—436.

²⁵⁾ Mika Waltari, Suomalaisen Normaalilyseon vaiheita, s. 32 (Helsingin Suomalainen Normaalilyseo 1887—1937, Helsinki 1937).

²⁶⁾ Kasv. Yhd. Aik. 1884, s. 107.

kotimaisiin kieliin tulee, hän ne hallitsi täydellisesti, kuten jo edellä on sanottu, ja mitä uusiin kieliin tulee, on oletettavaa, että hän osasi myös saksaa ja ranskaa. Näiden rivien kirjoittajalla hänen entisenä oppilaanaan on se vaikutelma, että Strengillä oli hyvä käytännöllinen saksan kielen taito, kun taas ranska oli heikompi. Mitkään tieteelliset opinnot eivät tukeneet näiden kielten taitoa, sillä uusista kielistä ainoastaan suomi ja venäjä olivat virallisesti edustettuina Strengin opiskellessa yliopistossamme. Voidaan sanoa Strengin kielitaidon olleen tyyppillinen ennen vuotta 1939 meidän oloissamme akateemisen oppiarvon saavuttaneille henkilöille. Kaikesta päättäen hänen edeltäjänsä Geitlinin kielitaito oli suunnilleen samanlainen, ja samaa tyyppiä olivat molemmat ruotsalaisen normaalilyseon kielten yliopettajat, prof. C. J. Lindeqvist ja tri Hjalmar Appelqvist. Näiden ja Strengin viranhoidon välinen ero oli siinä, että Strengillä auskultanttien ja kokeiden monilukuisuuden takia oli raskaampi työtaakka kuin edellisillä.

Jo Strengin ollessa kielten yliopettajana syntyi uusien kielten opetusmenetelmissä uusia virtauksia, joiden edustajat vaativat opetuksen tähtäämistä kielen käytännölliseen oppimiseen keskusteluharjoitusten muodossa jo ala-asteella. Edelläsanotun nojalla Streng itse ei ollut näiden opetusmenetelmien kannalla eikä itse niitä opetuksessaan käyttänyt. Kuitenkin hänen ollessaan kielten yliopettajana Suomalaisessa Normaalilyseossa ruotsin kielen opetuksessa tätä kieltä käytettiin melkein yksinomaan opetuskielenä, mikä ilmeisesti johtui siitä, että suurin osa sen oppilaista osasi käytännöllisesti ruotsia.²⁷⁾ Myös saksan kielen opetuksessa käytettiin tällaisia keskusteluharjoituksia. Tämä todistaa, että Streng, vaikka hän itse ei ollut tällaisten menetelmien kannalla, sittenkin salli uusien kielten edustajien opetuksessaan noudattaa hyviksi havaitsemiaan menetelmiä.

²⁷⁾ Kuvaavaa on, että Helsingin ruotsinkielisten oppikoulujen suomen kielen opetuksessa ei tätä kieltä käytetty opetuskielenä osittain siitä syystä, että vuosisadan vaihteessa ruotsinkielisen helsinkiläisnuorison suomen kielen taito oli olematon, osittain siksi, että suomen kieli tunnetusti on ruotsinkielisten oppikoulujemme vaikein aine.

Vapauduttuaan suuresta työtaakastaan ja saadessaan omistautua klassillisille kielille Streng julkaisi 1905 latinan kieliopin, joka, vaikkakin se erään toisen kieliopin tekijän ja tämän kannattajien taholta sai osakseen kirpeätäkin arvostelua, sittenkin on ilmestynyt monina painoksina ja on edelleen käytännössä hänen koulunsa klassillisella osastolla. Strengin kieliopin vaikutusta myöhemmin suomeksi ilmestyneisiin latinan kielioppeihin on havaittavissa. Sovelluttaakseen kieliopissaan käyttämiään metodeja opetuksessaan hän, joka tavallisesti opetti yläasteella, vei erään luokan läpi koulun opettaen sitä jo ala-asteella. Vaikka silmätauti, joka pakotti hänet eräin ottein olemaan virkavapaana, häntä vaivasi, hän vähää ennen kuolemaansa (1933) julkaisi latinalais-suomalaisen sanakirjan.

J. G. Geitlinin kuoleman kautta avoimeksi joutuneen Suomalaisen Normaalilyseon rehtorin viran täyttämisen tuli myös 1890 ajankohtaiseksi. V:n 1872 koulujärjestyksen nojalla maamme lyseoissa tuli opettajakunnassa rehtorin rinnalla olla vararehtori, jonka automaattisesti rehtorin ollessa estettynä tointaan hoitamasta oli ryhdyttävä hoitamaan sitä. Normaalilyseoissa sekä rehtorin että vararehtorin tuli tähän aikaan kuulua yliopettajakuntaan. Suomalaisen Normaalilyseon vararehtorina oli Geitlinin kuollessa uskonnon yliopettaja KARL ERVAST, tähän aikaan noin 50-vuotias mies. Hän oli ainoa yliopettaja, joka epäröiden oli muuttanut Hämeenlinnasta Helsinkiin,²⁸⁾ ja syyksi tähän on katsottava hänen horjuva terveytensä.²⁹⁾ Kuitenkin vanhempainneuvosto ja opettajakunta ehdottivat syksyllä 1890 rehtoriksi Ervastia ja vararehtoriksi historiallisten tieteiden yliopettajaa, tri W. N. TAVASTSTJERNAA. Ervast ei kuitenkaan terveydellisistä syistä halunnut rehtorinvirkaa hoitaa. Merkittävää oli, ettei kouluhallitus uskonut rehtorinviran väliaikaista hoitoa millekään Hämeenlinnasta Helsinkiin siirtyneelle yliopettajalle, ei edes vararehtoriksi ehdotetulle Tavaststjernallekaan, vaan se uskottiin

²⁸⁾ Waltari, 31.

²⁹⁾ Suom. Normaalilyseon vuosikertomus 1890—1891.

Strengille, joka silloin v.t. yliopettajana kuului yliopettajakuntaan. Tämä lienee selitettävä siten, että Strengillä tähän aikaan oli kahdeksan vuoden kokemus poikakoulun johtajana, joka Hämeenlinnasta Helsinkiin siirtyneiltä yliopettajilta puuttui. Myöskin v:n 1887 muutokset opettajakunnassa — olivathan Alkeisopisto ja uusi Normaalilyseo tosiallisesti sama koulu — olivat aiheuttaneet eräänlaista höltymistä koulun yleiskurissa,³⁰⁾ ja katsottiin ilmeisesti vain Strengin koulun olojen tuntemuksen perusteella voivan kuria lujittaa. Raskaasta yliopettajan viran hoidosta huolimatta Streng tähän suostui. Kun hänen tultuaan nimitetyksi yliopettajaksi rehtorin viran täyttäminen tuli ajankohtaiseksi, haluttiin kuitenkin yhä edelleen saada joku Hämeenlinnassa toimineista yliopettajista rehtoriksi, ja tällöin Tavaststjerna — aikaisempi vararehtorin toimen ehdokas — tuli esille. Mutta Strengillä oli — ilmeisesti aikaisemman menestyksellisen koulunjohtajatoimintansa perusteella — myös kannattajia opettajakunnassa. Vanhempainneuvoston kehoituksesta toimeenpannussa äänestyksessä Tavaststjerna sai 5 ja Streng 4 ääntä, joten edellisellä oli hyvin niukka enemmistö. On oikeus olettaa, että Hämeenlinnasta Helsinkiin siirtyneet opettajakunnan jäsenet äänestivät Tavaststjerna Hämeenlinnassa toimineena, kun taas Alkeisopistossa toimineet äänestivät Strengiä tämän koulun menestyksellisenä johtajana. Koska äänet opettajakunnassa menivät miltei tasan, Strengin johtajakokemuksen katsottiin painavan enemmän vaa'assa kuin Tavaststjernan pitempiaikaisen jäsenyyden yliopettajakunnassa, joten senaatti nimitti Strengin virkaan. Itse Streng ilmeisesti ei ollut pyrkinyt rehtoriksi, koska hän oli pitänyt jo yliopettajan virkaansa ylen raskaana.³¹⁾ Näiden rivien kirjoittaja muistaa Strengin ainakin kaksi kertaa julkisessa puheessa silmätaudin

³⁰⁾ Bertel Gripenberg, joka oli Suom. Normaalilyseon oppilaana vv. 1891—1893 III—V luokilla (Helsingin Suom. Normaalilyseo 1887—1937, Oppilasmatrikkeli, s. 159, n:o 435) antaa muistelmissaan »Det var de tiderna» (Helsinki 1943, s. 37—38) meidän aavistaa jotakin seläistä, vaikkakin hänen kuvauksensa tuntuu jonkin verran liioitelluilta. Waltari, s. 39.

³¹⁾ Waltari, s. 34.

häntä vaivatessa lausuneen epäilyksiä siitä, kuinka kauan hän oli jaksava hoitaa rehtorin virkaa. Streng aloitti Suomalaisen Normaalityön rehtoreiden tavan ennen eläkkeelle siirtymistä vetäytyä syrjään rehtorin toimesta. Sen hän teki v. 1908 saatuaan vuotta aikaisemmin professorin arvonimen. Yliopettajan virastaan hän — kuten mainittu — erosi vasta yksitoista vuotta myöhemmin (1919).

Strengille rehtorin virka toi useita kysymyksiä ratkaistaviksi. Ensiksi hänen kouluunsa pyrkivien oppilaiden lukumäärä kasvamistaan kasvoi, jonka johdosta eräille luokille oli perustettava rinnakkaisosastoja. Tosin se jonkin verran väheni toisen suomenkielisen oppikoulun — Helsingin Suomalaisen Lyseon (Realilyseon) — tultua perustetuksi lisääntyäkseen yhä edelleen. Vuosisadan alussa kuoli muutaman vuoden kuluessa kolme koulun työssä harmaantunutta opettajaa — Hellman, Ervast ja Mela —, joiden virat jonkin aikaa olivat viransijaisten varassa, ja rinnakkaisluokat vaativat lukuisia tuntiopettajia. Mm. yliopettajain virat niiden haltijain siirryttyä muihin toimiin tai ollessa virkavapaina olivat sijaisten hoidossa. Niinpä eräeseen otteeseen Streng oli ainoa yliopettajakunnan vakinainen jäsen. Edelleen venäläistämistoimenpiteiden aiheuttamat monet lukusuunnitelmain muutokset, joiden vahingollisuudesta Streng rohkeasti ja miehekkäästi lausui mielipiteensä, lisäsivät sekavuuden tunnetta. Kaiken tämän johdosta Streng eräässä vuosikertomuksessa suoraan sanoi, "ettei aina voinut ylläpitää järjestyksessä ja opetuksessa sitä lujuutta ja johdonmukaisuutta, jota varsinkin normaalilyseossa sopi edellyttää". Ja kaiken kukkuraksi alunpitäen Alkeisopistolle aiottu rakennus Ratakadun varrella aikaa myöten osoittautui normaalilyseolle liian ahtaaksi. Strengin väsymättömien ponnistusten kautta koulu vihdoin v. 1905 saattoi muuttaa uuteen, saman kadun varrella sijaitsevaan upeaan rakennukseen, jota myöhemminkin oppilastulvan yhä kasvaessa on ollut pakko laajentaa.³²⁾

Meitä kiinnostavat ennen kaikkea Strengin mielipiteet oppikou-

³²⁾ Kaikesta tästä: Waltari, s. 34—50.

lun luonteesta ja eri kouluaineiden merkityksestä sen puitteissa. Tehtyään toisen ulkomaanmatkansa keväällä 1895 hän koulunsa vuosikertomuksessa lukuvuodelta 1896—1897 laajasti esittää mielipiteensä näistä kysymyksistä. Niinpä hänen ohjelmassaan on kolme yliopistoon johtavaa poikakoulutyyppeä, joita hän luonnehtii seuraavalla tavalla:

”1. puhtaasti reaalinen linja, jota edustavat reaali-lyseet, ja joka nojaten matematiikkaan, luonnontieteihin ja uusiin kieliin varsinaisesti soveltuu teknillisille ja käytännöllisille aloille antautuville;

2. puhtaasti klassillinen linja, joka sulkien ohjelmaansa molemmat vanhat kielet sekä filosofian alkeet lähinnä tarjoutuu teologiseen ja historiallis-kielitieteelliseen tiedekuntaan aikoville, ja

3. puoleksi reaalinen, puoleksi klassillinen linja, jonka ohjelmassa toisen vanhan kielen ja filosofian sijaan astuu molempien yhteisellä tuntimäärällä varustettuna uusi, käytännöllinen kieli, ja joka siis on välittävällä kannalla molempien edellisten välillä.

Molemmat jälkimäiset linjat kuuluvat klassillisten lyseitten ohjelmaan.”³³⁾

Tähän lisättäköön vain, että Normaalilyseon puitteissa v:sta 1906 lähtien toimii puhtaasti realilinja, joten opettajakandidaatit tästä lähtien saivat tutustua maamme kaikkiin poikaoppikoulutyyppeihin.

Vaikkakin Streng alkuaan oli klassikko, ja vaikka siis klassillinen koulutyyppeä oli hänen sydäntään lähinnä, hän silti ymmärsi modernin yhteiskunnan ja käytännöllisen elämän vaatimuksia ja piti näin ollen muitakin koulutyyppejä oikeutettuina.

Lopuksi sananen Strengin persoonallisuudesta. Liikkuessaan koulussaan hän jo juhlallisella ja virallisella olemuksellaan herätti kunnioitusta. Hän oli mustiin puettu elegantti ilmestys. Siisällä musta, siihen aikaan muodissa oleva pitkätakki (redingote)

³³⁾ Suomalaisen Normaalilyseon vuosikertomus 1896—1897, s. 14.

ja ulkona silkkisilinterihattu kuuluivat hänen olemukseensa. Näiden rivien kirjoittajan kouluaikana hänen alkuaan mustaan partaansa alkoi ilmestyä harmautta. Paheneva silmätauti pakotti hänet käyttämään hyvin voimakkaita linsejä, jotka luonnottomasti suurensivat hänen silmiään. Tästä johtui, että hän silmäillessään puhuteltavaa henkilöä teki jossain määrin oudon vaikutuksen. Allekirjoittaneella on se tunne, että hän itse oli tietoinen tästä seikasta ja sen vaikutuksesta. Hän saattoi olla ankara ja kova tarvittaessa, mutta toisaalta hyvin rakastettava ja suorastaan kohtelias. Vanhempi oppilaspolvi moitti häntä ivallisuudesta, mutta allekirjoittaneella on se vaikutelma, että tämä ominaisuus iän mukana laimeni ja muuttui leppoisuudeksi. On sanottu, että virallisuus häneltä katosi hänen luovuttuaan rehtorin toimesta. Hänen opetuksensa oli klassillisen selvää ja suoraviivaista kuten hänen muotokauniit puheensa lukukausien alkajaisissa ja päättäjäisissä. Sitäpaitsi hän oli syvästi uskonnollinen,³⁴⁾ mikä ominaisuus ilmeni hänen pitämistään rukoushetkistä.

Kuvaava on sen luokan suhde Strengiin, jonka hän vei läpi koulun. Se oli viimeinen luokka, jonka vielä silloin puhtaasti klassillinen Normaalityseo laski yliopistoon (1911). Tultuaan ylioppilaisiksi nämä oppilaat panivat toimeen erikoisesti Strengiin kohdistuvan kunnianosoituksen klassillisen sivistyksen edustajana. Ja myöhemmin he panivat toimeen päivälliset, joissa Streng oli kunniamiehenä, ja joissa hänelle pidettiin puheita latinaksi. Liikutuneena Streng pyysi heitä kantajiksi hautajaisiinsa, minkä pyynnön oppilaat täyttivätkin hänen kuoltuaan elokuun 22 p:nä 1933.³⁵⁾

Kaiken ylläolevan nojalla voimme täydellä syyllä yhtyä Waltariin, jonka mukaan Adolf Voldemar Streng oli kaukonäköinen ja

³⁴⁾ Tähän seikkaan viitataan hänen seuraajansa rehtorina Normaalityseossa, prof. Paavo Virkkusen hautauspuheessa Strengin juhlallisissa hautajaisissa Helsingin Vanhassa kirkossa 29. IX. 1933. Lähempi selostus tästä Uudessa Suomessa 30. IX. 1933.

³⁵⁾ Strengin hautajaisten selostuksen mukaan Uudessa Suomessa 30. IX. 1933 nämä oppilaat laskivat myös seppeleen kunnioitetun opettajansa paarien ääreen.

järjestelykykyinen koulumies,³⁶⁾ mutta voimme lisätä, että hän oli hienostunut kristinuskon ja klassillisen sivistyksen läpätunkema kulttuuripersoonallisuus, jonka vaikutus Suomalaisen Normaali-lyseon ja koko maamme oppikoulun kehitykseen oli merkittävä.

Vertaillessamme toisiinsa Melaa ja Strengiä huomaamme, että edelliselle biologia oli kaikki kaikessa. Se painoi leimansa hänen maailmankatsomukseensa, ja hän piti sitä oppikoulun tärkeimpänä aineena. Minkälainen sen oppikoulun tuli olla, jonka keskipisteenä tuli olla biologia, se oli hänelle yhdentekevää: hän ei tietävästi koskaan lausunut mielipidettään tästä kysymyksestä. Strengille taas klassillinen sivistys oli lähtökohta, ja hän piti uskollisena klassillisuuden lippua pystyssä. Mutta vaikka hän oli vakuutettu klassillisen koulumuodon paremmuudesta muiden koulumuotojen rinnalla, ei hän kuitenkaan suhtautunut kielteisesti muihin koulutyyppeihin. Tähän laajakatseisuuteen vaikuttivat klassillinen sivistys ja kristinuskko, jotka kumpikin ovat universalistisia, sekä yliopettajan virka, joka käsitti laajemman alan kuin muiden yliopettajien virkojen opetusalat. Mela oli tieteellinen specialisti, Streng universalisti.

III

Olemme maininneet, että Mela pyrki hankkimaan biologialle lisää tunteja erikoisesti yläasteella. Ensimmäisenä tämänsuuntaisena toimenpiteenä hän v:n 1895 lopulla järjesti ylimääräisiä iltaluentoja eläintieteessä R. Hertwigin oppikirjan mukaan yläluokkalaisille sekä suunnitteli kasvitieteessä samantapaista ylimääräistä opetusta. Tähän opetukseen osallistuvia oppilaita kutsuttiin opettajan nimen mukaan "melastikoiksi", ja opetuksen tuloksena mainittakoon, että eräät oppilaat ylioppilastutkinnossa suorittivat biologian ylimääräisenä aineena. Lappalaisen mukaan Melan esimies, rehtori Streng, "ei laisinkaan katsonut suopein silmin tällaista ylimääräistä koulun puitteissa tapahtuvaa opiskelua

³⁶⁾ Waltari, s. 45.

ja lakkautti nämä luennot”.³⁷⁾ Toiselta puolen Lappalaisen mielestä ”rehtori Strengin toimenpiteitä luonnonhistoriaa ja sen opetusta vastaan lienee tarkasteltava enemmän ylempää tulleiden käskyjen soveltamisen kuin henkilökohtaisen asennoitumisen va-
lossa”. ”Mela tuntui tämän tajunneen, koska esitettyjen keskustelujen jälkeen ei enää näytä konflikteja syntyneen”.³⁸⁾ Esitys Strengin osuudesta tässä kysymyksessä tuntuu epämääräiseltä. Toiselta puolen häntä syytetään Melan pyrkimysten vastustamisesta, mutta toiselta väitetään hänen joutuneen ikävään välikäteen ylempää tulleiden käskyjen ja Melan toimenpiteiden selvittämisessä. Oikeus ja kohtuus vaativat tämän asian selvittämistä.

Vuonna 1896 astui voimaan uusi lukusuunnitelma, joka jossakin määrin muutti biologian asemaa oppikoulun muiden aineiden joukossa. Tätä edeltävän lukusuunnitelman mukaan v:lta 1873 biologian opetus alkoi III luokalla ja päättyi VI:lla III — V luokilla tuntimäärä luokkaa kohti oli 2 ja VI:lla 3, joten kokonaistuntimäärä oli 9.³⁹⁾ Uuden lukusuunnitelman mukaan opetuksen oli määrä alkaa I:llä ja päättyä V luokalla 2 tuntia kullakin luokalla.⁴⁰⁾ Tuntimäärä oli tosin kohonnut 10:ksi, mutta aineen opetus oli Melan mielestä sijoitettu liian alhaiselle asteelle, jolla vain deskriptiivinen esitys tehoi, ja jolle syyn ja seurauksen lait — siis yhteenveto, biologian ydin — jäivät vieraksi.⁴¹⁾ Tämä antoi aihetta eräisiin tapauksiin, joissa sekä Streng että Mela joutuivat näyttelemään eräänlaista osaa.

Uusi lukujärjestys julkaistiin Strengin ollessa toisella ulkomaanmatkallaan, joten hän heti palattuaan virkaansa joutui sitä soveltamaan käytäntöön. Epätietoista on, minkälainen osuus hänellä oli sen laatimisessa. Olihan hän tehnyt ulkomaanmatkansa

³⁷⁾ Lappalainen, s. 349.

³⁸⁾ Ibidem, s. 370.

³⁹⁾ Waltari, s. 30.

⁴⁰⁾ Waltari, s. 91.

⁴¹⁾ Lappalainen, s. 352.

Lappalaisen väite (s. 347—348), että biologian tuntimäärä väheni, vaikka »tosin ei sanottavasti», ei siis pidä paikkaansa.

tutustuakseen Euroopan suurten sivistysmaiden kouluoloihin, mikä siis edellyttää, ettei hänellä ollut täysin valmiiksi kehitettyjä mielipiteitä näistä kysymyksistä. Vasta ulkomailta saadut vaikutteet ovat ratkaisevasti muovailleet Strengin mielipiteitä näistä ongelmista. Ne eri oppikoulutyyppejä ja lukusuunnitelmia koskevat ajatukset, mitkä hän toi ilmi koulunsa vuosikertomuksessa lukuvuodelta 1896—1897, ovat ilmeisesti sekä ulkomaanmatkan että uuden lukusuunnitelman henkiin herättämät.⁴²⁾ Biologian asemasta oppikoulujen lukujärjestyksessä Streng esittää seuraavat mielipiteet. Hän lähtee oppilaiden kyvystä omaksua oppikoulussa opetettavia aineita ja katsoo havaintoon vetoavia aineita sopiviksi opettaa ala- ja keskiasteella, kun taas abstraktiokykyä edellyttävät aineet sopivat yläasteelle. Jälkimmäisistä hän nimenomaan mainitsee lauseopin, joka luonnollisesti oli hänen sydäntään lähinnä, sekä matematiikan. Mitä biologiaan tulee, hän pitää sitä "havaintokykyä edellyttävänä, kuvailevana aineena" ja rinnastaa sen maantieteeseen, jota "opetetaan hyvällä menestyksellä koulun alimmilla asteilla." Biologian opetuksen sijoittamista I — V luokille hänen mielestään oli aiheettomasti katsottu "arvonalennukseksi". Hänen biologian olemuksen luonnehdintansa herättää kylläkin ihmettelyä. Hän näet siitä sanoo: "Näihin oppiaineihin kuuluu lukemattomien, verrattain höllässä yhteydessä olevien seikkojen ulkoa oppiminen",⁴³⁾ mikä osoittaa, että biologia oli varsin etäällä Strengin harrastuspiiristä. Juuri tähän kohtaan biologian kannattajien oli helppo käydä kiinni. Olihan Mela itse puhunut yläasteella tapahtuvasta "lukemattomien, verrattain höllässä yhteydessä olevien seikkojen" yhdistämiseksi yh-

⁴²⁾ Ylläolevien tosiseikkojen nojalla Waltarin väite (s. 37), että »hänen (sc. Strengin) tekemiään huomioita käytetään hyväksi uudessa opetuskaavassa klassillisille lyseoille», ei pidä paikkaansa.

Sitäpaitsi tämä lukusuunnitelma oli silloisen kirkollistoimituskunnan päällikön, senaattori ja vapaaherra Y. S. Yrjö Koskisen työtä, eikä silloiselle kouluhallitukselle suotu tilaisuutta esittää mielipidettä sen johdosta (V. T. Rosengvist, Carl Synnerberg. In memoriam I, Kasv. Yhd. Aik. 1915, s. 248), mikä kaikki tukee ylläolevaa väitettä, ettei Adolf Voldemar Strengillä ollut osuutta sen laadinnassa.

⁴³⁾ Suomalaisen Normaaliyseon vuosikertomus 1896—1897, s. 12.

deksi kokonaisuudeksi, joka uuden lukusuunnitelman puitteissa jäi tekemättä. Streng siis oli uuden lukusuunnitelman kannalla.

Kuitenkin sen soveltamisessa ilmeni eräitä vaikeuksia nimenomaan biologian opetuksen yhteydessä. Se olisi merkinnyt, että v. 1893 syksyllä III luokalla aloitettua biologian kurssia ei olisi voitu saattaa loppuun, vaan että se olisi jäänyt kesken. Mm. tämä sai aikaan sen, että kouluhallitukseen tuli monen valtion oppikoulun taholta uuden lukusuunnitelman soveltamista koskevia kyselyjä. Mitä Suomalaiseen Normaalilyseoon tulee, Mela näkyy tässä olleen aloitteentekijänä, mitä hänen omaan aineeseensa tulee, sillä syyskuun 22 p:nä hän jätti kouluhallitukseen tätä koskevan kirjelmän. Kouluhallitus ei ottanut sitä käsiteltäväksi, vaan pyysi rehtorilta lausuntoa sen johdosta.⁴⁴⁾ Syyskuun lopulla pidettiin normaalilyseossa opettajakunnan kokous, jossa tehtiin eräitä ehdotuksia väliaikaisiksi toimenpiteiksi uuden lukusuunnitelman toteuttamiseksi. Koska tämän kokouksen tarkkaa ajankohtaa ei tunneta, jää epätietoiseksi, pidettiinkö se riippumatta kouluhallituksen kyselystä vaiko sen johdosta. Voidaan pitää varmana, että Streng rehtorina siinä toimi puheenjohtajana, ja että Mela siellä oli läsnä, koska muiden seikkojen joukossa hänenkin aineestaan oli kysymys. Joka tapauksessa Streng jätti tämän kokouksen aiheuttaman lausunnon jo syyskuun 28 p:nä kouluhallitukselle. Tässä tehtiin mm. se ehdotus, ”että luonnonhistorialle, jonka oppijakso muuten kerrassaan katkaistaisiin, luovutettaisiin kahdeksi lukuvuodeksi eteenpäin venäjän-logiikan tunti VI luokalla edellämaitun oppijakson päättämistä varten”. Seuraavan lokakuun 2 p:nä pitämässään istunnossa kouluhallitus hyväksyi tämän ehdotuksen,⁴⁵⁾ joka pantiin toimeen ehdotetulla tavalla.⁴⁶⁾ Ainakaan tässä yhteydessä Streng ei esiintynyt Melan suunnitelmien vastustajana.

⁴⁴⁾ Kouluhallituksen arkisto III (SVA): Konseptipöytäkirjat Cc 12 1896, 22. IX. 1896, 29.

⁴⁵⁾ Sama (SVA): Pöytäkirjakonseptit: N:o 879: 2. X. 1896. Suomalaisen Normaalilyseon vuosikertomus 1896—1897, s. 16.

⁴⁶⁾ Suomalaisen Normaalilyseon vuosikertomukset 1896—1899.

Melan iltaluennot "melastikoille" taas olivat yksityisluontoiset, eikä niistä ollut mitään puhetta kouluhallituksen istunnoissa syys- ja lokakuun aikana. Koska hän niitä suunnitteli jo v:n 1895 lopulla, on todennäköistä, että hän piti niitä kevätlukukaudella 1896 Strengin ollessa ulkomaanmatkallaan. Näiden luentojen pitämisen kiello sattui vasta syyslukukaudella 1896, ja ne ilmeisesti aiheutuivat Melan kouluhallitukselle jättämän kirjelmän johdosta saman vuoden syyskuun 22 p:ltä. Kouluhallituksen aikeesta tässä yhteydessä Melalla oli jonkinlaisia tietoja, koska hän lokakuun 8 p:nä omista runsaista kokoelmistaan lahjoitti koululle arvokkaan luonnontieteellis-maantieteellisen kokoelman, jota hän myöhemmin täydensi.⁴⁷⁾ Sitäpaitsi hän perusti kiellettyjen iltaluentojensa korvikkeeksi erikoisen luonnonhistoriallisen kerhon nimeltä Papilio, jonka vilkas toiminta alkoi v:n 1897 alusta.⁴⁸⁾

Melan iltaluentojen lakkauttamisen syistä on esitetty erilaisia arveluja. Lappalainen väittää rehtori Strengin olleen tämän kiellon aiheuttaja.⁴⁹⁾ Tämän väitteen puolesta saattaa puhua se seikka, että Streng biologian asemaan nähden oppikoulun puitteissa oli uuden lukusuunnitelman kannalla, mutta sitä vastaan puhuu se seikka, että hän suhtautui myötämielisesti opettajakokouksen ehdotukseen, että yksi venäjän-logiikan tunti oli VI luokalle varattava biologialle III luokalla aloitetun kurssin päättämiseksi. Edelleen hän suhtautui Melan lahjoitukseen täysin myötämielisesti: hänellä oli "mieluin velvollisuus opiston puolesta tässä julkilausua sen suuri kiitollisuus auliille lahjoittajalle hänen suuriarvoisesta lahjastaan",⁵⁰⁾ eikä hän myöskään vastustanut Papilio-kerhon toimintaa. Toimivathan normaalilyseon puitteissa paitsi konventtia (nyk. teinikuntaa) raittiusyhdistys "Kipinä" ja voimistelun lehtorin, kuulun Ivar Wilskmanin "Turnarit".⁵¹⁾ Samalla tavalla kuin

47) Lappalainen, s. 369—370.

Waltari, s. 38.

Suom. Normaalilyseon vuosikertomus 1896—1897, s. 57—58.

48) Lappalainen, s. 370—371.

49) Ibidem, s. 370.

50) Suom. Normaalilyseon vuosikertomus, 1896—1897, s. 57—58.

51) Waltari, s. 38.

Streng kielten yliopettajana ei suhtautunut kielteisesti alaistensa uusien kielten opettajain käytännöllisluontoisiin opetusmenetelmiin, vaikka hän itse ei henkilökohtaisesti niitä noudattanut, ei hän sekaantunut biologian opetukseen sitä suuremmalla syyllä, kun se oli hänelle vieras ala.

Mutta myös toista henkilöä on syytetty Melan iltaluentojen lakkauttamisesta. Waltari väittää, että tämän lakkautuksen aiheuttaja oli kouluhallituksen silloinen matemaattisten aineiden ja luonnontieteiden ylitarkastaja (nyk. kouluneuvos) ALEXANDER STRENG.⁵²⁾ Allaolevasta esityksestä ilmenee, että tämän koulumiehen esittäminen lukijalle ei ole aiheeton. Sukunimestä päättäen ylitarkastaja ja rehtori olivat toisilleen sukua. Tämä sukulaisuus oli kuitenkin hyvin etäistä: kummankin Strengin isät olivat pikkuserkut.⁵³⁾ Alexander Streng oli syntynyt Jyväskylässä huhtikuun 30 p:nä 1842, tuli ylioppilaaksi Kuopion lukiosta 1861, suoritti filosofian kandidaattitutkinnon 1867 ja tuli samana vuonna vihityksi maisteriksi. Hän toimi eri helsinkiläisissä kouluissa matematiikan opettajana, mm. ruotsalaisessa normaalilyseossa tuntiopettajana, jonne hänet 1876 nimitettiin matematiikan lehtoriksi. Tämän toimensa ohella hän opetti matematiikkaa myös sen suomenkielisellä osastolla ja Suomalaisessa Alkeisopistossa, joten hän ajoittain joutui sekä Adolf Voldemar Strengin että Aukusti Juhana Melan virkatoveriksi. Vuonna 1878 hän sai matkastipendin ja tutustui matematiikan opetukseen Saksassa, Ranskassa ja Englannissa,⁵⁴⁾ mikä seikka edellytti perehtyneisyyttä näiden maiden kieliin. Alexander Streng sai pian etevän matematiikan opettajan maineen, vaikkakin häntä toisaalta pidettiin hyvin formalistisena. Olemukseltaan hän oli ”pikemmin suruttoman taiteilijan kuin totisen pedagogin näköinen”, ”hiukan keikarimainen”⁵⁵⁾ ja ilmeisesti

⁵²⁾ Waltari, s. 38.

⁵³⁾ Axel Bergholm, Sukukirja II, Kuopio 1901, s. 1262.

⁵⁴⁾ Kasv. Yhd. Aik. 1882, s. 339–374.

⁵⁵⁾ Ernst Lampén, Alexander Streng, s. 52 (Helsingin Suomalainen Reallilyseo 2. VI. 1916. Helsinki 1916).

Väinö Tanner, Näin Helsingin kasvavan, Helsinki 1947, s. 242–243.

oman arvonsa tunteva. Edelleen hän oli musikaalinen.⁵⁶⁾ Hän ”ahdisti klassillisia kieliä”⁵⁷⁾ ja oli latinattoman koulumuodon kannalla. Tämä seikka vaikutti hänen nimittämiseensä matematiikan ja luonnontieteiden opetuksen ylitarkastajaksi kouluhallitukseen v. 1887. Tässä toimessa hän ei saavuttanut oppikoulunopettajain suosiota. Ajaessaan reaalikoulutyypin asiaa hän oli tunnettu virkavaltaisuudestaan ja rettelönhalustaan. Tarkastusmatkoillaan hän kohteli oppikoulun opettajia yliolkaisesti ja loukkaavasti. Hänen yksityiselämänsä ja siveellinen ryhtinsä antoivat aihetta moittimiseen,⁵⁸⁾ ja tästä johtui, että hän saattoi joutua julkisen halveksunnan kohteeksi opettajien puolelta. Toiselta puolen lehtori ERNST LAMPÉN suo hänelle huomattavan osuuden Helsingin Suomalaisen Lyseon (Realilyseon) perustamisessa. Tämän koulun alkuaikoina hän usein kävi siellä seuraamassa sen toimintaa,⁵⁹⁾ suunnilleen samalla tavalla kuin kouluhallituksen ensimmäinen johtaja, vapaaherra Casimir v. Kothen aikoinaan seurasi perustamansa Helsingin Ruotsalaisen Lyseon (Realilyseon) toimintaa.⁶⁰⁾ Merkilläpantavaa on, että Alexander Strengin kuoltua tarkastusmatkallaan Kuopiossa maaliskuun 29 ja 30 p:n välisenä yönä 1901⁶¹⁾ pääkaupungin sanomalehdet mainitsivat vain viralliset elämäkerralliset tiedot sekä hänen menestyksellisen toimintansa matematiikan opettajana.⁶²⁾ Hänen toiminnastaan ylitarkastajana realioppilaitosten hyväksi, jota Lampén painostaa, ei mainita mitään. Ilmeisesti tällöin oli noudatettu tunnettua periaatetta: *Melius*

⁵⁶⁾ Maist. Karl Flodin in muistelmat, — Lampén, 53.

⁵⁷⁾ Lampén, s. 52.

⁵⁸⁾ Maist. Karl Flodin in muistelmat.

Lampénin viittaukset s. 58: »Viimeisinä elinvuosina sitäpaitsi yksityiset murheet ja vastoinikäymiset vähensivät, ei hänen rakkauttaan tehtävänsä, vaan hänen vaikutusvaltaansa.»

»Hakematta juolahtavat seuraavat sanat mieleen: Joka paljon rakastanut on, hänelle paljon anteeksi annetaan.»

⁵⁹⁾ Lampén, s. 52—58. — Tanner, s. 242.

⁶⁰⁾ Rolf Lagerborg, Friherre Casimir von Kothen (1807—1880), s. 247—248 (Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, 97: 1), Helsinki 1953.

⁶¹⁾ Bergholm II, s. 1264.

⁶²⁾ Uusi Suometar, Päivälehti ja Hufvudstadsbladet 30. III. 1901.

tacere quam male loqui. Ylitarkastaja Alexander Strengin hautajaisista vain Hufvudstadsbladet antaa joitakin tietoja. Niistä ilmenee, että tilapäiskuoro esitti laulua, että muutamia kouluhallituksen jäseniä oli läsnä, ja että seppeleitä laskettiin Helsingin Suomalaisen Realilyseon — vainajan lempikoulun —, Kuopion koulujen ja sen lyseon konventin puolesta.⁶³⁾ Tämä viimemainittu kunnianosoitus ei ilmeisesti johtunut vain siitä, että nämä olivat viimeiset oppikoulut, joissa hän toimitti tarkastusta, vaan myös siitä, että Kuopio oli vainajan koulukaupunki, ja että häntä tästä syystä pidettiin kuopiolaisena. Suunnilleen samoihin aikoihin kuoli hänen virkatoverinsa, historiallisten tieteiden ylitarkastaja, prof J. G. FROSTERUS, jonka hautajaiset muodostuivat paljon komeammiksi. Näiden molempien hautajaisten silmiinpistävään eron syitä tuskin tarvinnee lähemmin selittää.⁶⁴⁾

Mitä ylitarkastaja Alexander Strengin osuuteen Melan iltaluen-
tojen pitämiseen tulee, siitä ei ole kouluhallituksen pöytäkirjoissa
Melan kirjelmän (22. IX. 1896) ja kouluhallituksen päätöksen (2.
X. 1896) välisenä aikana mitään tietoja. Tämän seikan yhteydessä
ylitarkastaja Alexander Strengin asenne biologiaan on tunnettava.
Tiedämme, että hän oli matemaatikko, ja että hän ulkomaanmat-
kallaan 1878 oli tutustunut yksinomaan matematiikan opetukseen.
Biologiasta hän ilmeisesti ei välittänyt, vaan hänen realikoulu-
tyyppinsä tarkoitus oli palvella käytännön elämää. Koska hänen
koulumuodossaan biologian opetus oli sijoitettu ala- ja keskiluok-
kille, hän tässä suhteessa tahtoi siihen yhdenmukaistaa klassilli-
setkin lyseot. Siihen on eräänlainen viittaus Adolf Voldemar Stren-
gin myöhemmin kirjoitetussa, aikaisemmin mainitussa laajassa,
lukuvuoden 1896—1897 vuosikertomukseen sisältyvässä esitykses-
sä, jossa hän sanoo biologian opetuksen tulleen sijoitetuksi viidel-

⁶³⁾ Hufvudstadsbladet 5. IV. 1901.

⁶⁴⁾ Hufvudstadsbladet 7. IV. 1901.

le alimmalle luokalle "yhtäpitäväisyyden saavuttamiseksi reaalityseitten kanssa".⁶⁵⁾

Yksityiskohtaisia tietoja Melan iltaluennoista ja ylitarkastaja Alexander Strengin puuttumisesta niihin saamme vasta eräästä rehtori Adolf Voldemar Strengin joulukuun 2 p:nä 1896 päivätystä kirjelmästä kouluhallitukselle,⁶⁶⁾ joka ainakin osittain lienee ollut aiottu jonkinlaiseksi lausunnoksi Melan kirjelmän johdosta syyskuun 22 p:ltä 1896. Tästä kirjelmästä ilmenee, että kouluhallituksen hyväksymä rehtorin ehdotus, jonka nojalla yksi viikkotunti VI luokalla kahden vuoden ajan oli käytettävä III luokalla aloitetun biologian kurssin päättämiseksi, ei ollut tyydyttänyt Melaa, vaan että tämä piti edelleen jatkamaansa ylimääräistä biologian luennoimistaan "erittäin tärkeänä niille oppilaille, jotka aikoiivat yliopistossa harjoittaa luonnontieteellisiä opinnoita". Kaikesta päättäen Melan kirjelmä kouluhallitukselle sai aikaan sen, että ylitarkastaja Alexander Streng syyslukukaudella 1896 kävi tarkastamassa Melan opetusta ja saatuaan tietää tämän ylimääräisestä luennoimisesta kielsi häntä sitä jatkamasta, ennenkuin kouluhallitus antaisi siihen suostumuksensa. Rehtori Adolf Voldemar Streng ei kirjelmässään mainitse ylitarkastajan suorittaman tarkastuksen tarkkaa ajankohtaa. Todennäköisesti se suoritettiin lokakuun alussa ennen sen 8 päivää, Melan lahjoituksen ajankohdtaa. Tapahtumain seuraavista vaiheista ilmenee, ettei Mela noudattanut ylitarkastajan määräystä.

Ylitarkastaja Alexander Strengin suorittama tarkastus sai seurauksia, jotka lienevät ainutlaatuisia oppikoululaitoksemme historiassa. Syyslukukauden kuluessa yhdeksän VI luokan oppilasta jätti rehtorilleen anomuskirjelmän — valitettavasti ilman päivä-

⁶⁵⁾ Suom. Normaalilyseon vuosikertomus 1896—1897, s. 11.

Alexander Streng oli tunnetusti uuden koulumuodon innokas esitaistelija (V. T. Rosengvist, Carl Synnerberg, s. 156, *Förhandlingar och uppsaker* 15, utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland, 1916), mikä seikka ilmenee siitä tarmokkuudesta ja häikäilemättömydestä, jolla hän asiaansa ajoi.

⁶⁶⁾ Kirjelmä sisältyy sarjaan: Kouluhallituksen arkisto III (SVA) Eb 22: Ratkaistut kirjesiät.

määrää —, jossa he pyysivät lupaa saada edelleen käydä Melan ylimääräisillä luennoilla. Anomukseen he olivat kukin liittäneet holhoojansa kirjallisen lupatodistuksen käyttä näitä luentoja hyväkseen. Tämän hankkeen takana olivat kaikesta päättään yksinomaan hänen oppilaansa. Eräiden Melan entisten oppilaiden toimenpiteet opettajavainajansa hautajaisten yhteydessä, joista myöhemmin tulee puhe,⁶⁷⁾ ja joka monessa suhteessa muistuttaa nyt puheena olevaa episodua, viittaa tähän. Anomuskirjelmän allekirjoittajien joukossa ensimmäisenä on AKSELI HÄSTESKO, josta myöhemmin tuli tri F. A. HEPO-RAUTA ja Suomalaisen Normaalilyseon rehtori vv. 1929—1942. Vertailu hänen nimikirjoituksensa ja kirjelmän käsialan välillä tekee sen arvelun todennäköiseksi, että hän ainakin toimi tämän kirjelmän laatijana, ehkäpä oli koko hankkeen aloitteentekijä. Joka tapauksessa tämän oppilasryhmän myöhempi toiminta ei seurannut jakamatta puhtaasti luonnontieteellistä linjaa, vaan edusti monta eri alaa. Heporautahan oli tunnetusti humanisti erikoisalanaan suomen kieli ja kansanrunous. Lähinnä biologiaa olivat K. V. NATUNEN, joka tosin myöhemmin opiskeli biologiaa, vaikka hän ei saattanut opintojaan päätökseen, kaksi tulevaa lääkäriä, K. J. VEIKKOLA (Veikkolin) ja H. J. WIENA (Hänninen) sekä VII luokalta eronnut J. A. EVANDER, joka toimi rohdoskauppa- ja apteekki-alalla. A. J. KUUSI (Granfelt) omistautui matematiikalle ja tuli vakuutusneuvokseksi, K. L. SOIDINSUO (Vahlström) tuli insinööriksi ja P. H. WAHLROOS juristiksi. V. 1898 VI luokalta eronneen A. H. JOHANSSONIN elämänvaiheista ei ole tietoa.⁶⁸⁾ Tämä oppilasjoukko on biologiaan nähden katsottava hyvinkin heterogeeniseksi. Jos siis heidän biologianharrastuksensa siitä huolimatta oli niin suuri, että he pyysivät saada lupaa seurata opettajansa antamaa ylimääräistä opetusta, tämä maamme

⁶⁷⁾ Kts. s. 38—41.

⁶⁸⁾ Näitä oppilaita koskevat henkilötiedot saatavissa Suom. Normaalilyseon 50-vuotisjuhlajulkaisuun sisältyvästä oppilasmatriikkelista.

Erikoisesti Natusesta: J. A. Wecksell, A. J. Mela, s. 20 (Koulu ja menneisyys. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 1935. Porvoo—Helsinki 1936).

oppikoulujen vaiheissa ainutlaatuinen tapaus osoittaa, että heidän opettajallaan oli harvinainen kyky innostaa heitä. Lisättäköön tähän se tosiasia, että suostumuksensa tähän toimenpiteeseen antaneiden holhoojien joukossa oli tunnettu kansanvalistus- ja raittiusmies, lääket. lis. A. A. GRANFELT.

Tämä anomuskirjelmä liitteineen on säilynyt jälkimaailmalle siten, että rehtori Streng sen liitti omaansa antaakseen kouluhallitukselle lausuntonsa sen johdosta. Nimenomaan tästä seikasta Strengin asenne Melan ylimääräisiin luentoihin selvästi ilmenee. Rehtori olisi ylitarkastaja Strengin asenteeseen viitaten voinut jättää oppilaiden anomuksen kokonaan huomioon ottamatta, mutta sitä hän ei tehnyt, vaan hän saattoi sen — siis oppilaiden kannanoton — kouluhallituksen tietoon. Tämä todistaa, että hän arvonannolla suhtautui monivuotisen virkatoverinsa opettajatoimintaan. Toinen asia on, saattoiko hän täysin hyväksyä virkatoverinsa ylimääräistä luennoimistoimintaa, ja se ilmenee hänen kirjelmään sisältyvästä kannanotostaan.

Lähtökohdaksen Streng tällöin kuten aikaisemminkin⁶⁹⁾ otti oppikoulun opetusohjelman kokonaisuudessaan. Oppilaiden tuli ymmärtää, että jokainen koulun opetusohjelmaan kuuluva aine on tarpeellinen, ja että niistä vaadittavat suoritukset vastaavat heidän kykyään ja voimiaan. Tästä yleisperiaatteesta huolimatta koulun opetusohjelmaan on ilmaantunut joitakin vapaaehtoisia aineita, jotka kuitenkin, kuten kokemus on osoittanut, ovat heikkoja kohtia ohjelmassa. Koska kuitenkin käytäntö on osoittanut, että sellaisten aineiden opetus saattaa olla haluttua, Streng ei omasta puolestaan periaatteessa halunnut suhtautua kielteisesti tällaiseen ylimääräiseen opetukseen.

Toinen oli Strengin mielestä kysymys laveamman opetuksen antamisesta jo koulun opetusohjelmaan sisältyvässä vakinaisessa oppiaineessa. Tällöin ylimääräiseen opetukseen osallistuneet oppilaat joutuvat muiden toveriensa rinnalla suositumpaan asemaan, ja silloin jälkimmäisten saadaksen yhtä hyvän arvosanan kuin

⁶⁹⁾ Kts. s. 22—23—27—29.

edellisten on pakko osallistua tällaiseen ylimääräiseen opetukseen. "Lisäopetus ei siis tällaisissa oloissa tule olemaan täysin vapaachtoista." Tästä kaikesta Streng tekee seuraavan periaatteellisen johtopäätöksen: "Edellä sanotusta käy selväksi, etten saata pitää vapaachtoista opetusta tällaisissa oloissa koulutyön tynnelle kulle terveellisenä." Kuitenkaan Streng ei tässä erikoistapauksessa tahtonut suhtautua torjuvasti oppilaiden anomukseen, koska oppilaat holhoojiltaan olivat saaneet luvan osallistua tähän ylimääräiseen opetukseen, ja siksi hän "tällä kertaa" puolsi anomusta.

Yllä sanotusta käy ilmi, että Streng koulun kokonaisuuden kannalta ei pitänyt virkatoverinsa ylimääräistä opetustoimintaa suotavana, mutta ei halunnut lannistaa oppilaiden ilmeistä biologian harrastusta, sitä suuremmalla syyllä kun se sai tukea holhoojien puolelta. Lappalaisen väite, ettei Streng katsonut "suopein silmin tällaista ylimääräistä koulun puitteissa tapahtuvaa opiskelua",⁷⁰⁾ on katsottava liioitelluksi.

Adolf Voldemar Strengin kirjelmä otettiin jo joulukuun 4 p:nä 1896 kouluhallituksessa käsiteltäväksi. Päätökseksi tuli, että ko. opetus sai jatkua kuluvan syyslukukauden loppuun — olihan tätä lukukautta jäljellä vain noin puolikolmatta viikkoa —, mutta että tämän opetustoiminnan jatkaminen kiellettiin, koska pelättiin kurssiin osallistuvien oppilaiden liikarazitusta, ja koska tämä mahdollisesti vapaaehtoinen opiskelu sittenkin käytännössä — johon seikkaan rehtori jo kirjelmässään viittasi — tosiasiaassa saataisi tulla pakolliseksi.⁷¹⁾ Tämä päätös oli ilmeisesti ylitarkastaja Alekxander Strengin sanelema, kuten myös on luultavaa, että hän oli jouduttanut asian käsittelyä kouluhallituksessa. Voimme siis täysin yhtyä Waltariin, että ylitarkastaja on katsottava näiden luentojen lakkauttajaksi.⁷²⁾ Tämän päätöksen aiheuttamaksi vastavedoksi Melan puolelta on katsottava v:n 1897 alussa perustettu Papilio-kerho.⁷³⁾

⁷⁰⁾ Lappalainen, s. 349.

⁷¹⁾ Kouluhallituksen arkisto III (SVA): Cc 12: Konzeptipöytäkirjat: Pöytäkirja 4. XII. 1896, 3.

⁷²⁾ Waltari, s. 38.

⁷³⁾ Kts. s. 29.

Kouluhallituksen päätöksen toimeenpanijaksi tuli siis rehtori, joka oli lähempänä oppilaita kuin ylitarkastaja. Rehtori siis sai Kainin merkin Melan ylimääräisten luentojen lakkauttajana. Edelleen molempien yhteinen sukunimi on vaikuttanut siihen, että heidät sekoitettiin toisiinsa. Tuoreena esimerkkinä mainittakoon, että Suomalaisen Normaaliylyseon viisikymmenvuotisjuhlaulkaisuun sisältyvässä oppilasmatrikelissa ylitarkastaja Alexander Strengin poika on merkitty rehtori Adolf Voldemar Strengin poikien veljeksi.⁷⁴⁾ Lisäksi näiden rivien kirjoittaja koulu- ja ylioppilasvuosinaan on kuullut erinäisiä Adolf Voldemar Strengin nuoruutta koskevia epäedullisia huhuja, jotka pikemmin sopivat Alexander Strengiin. Kun tunnemme nämä seikat, älköön ihmeteltäkö, että Melan iltaluentojen keskeyttäminen ”melastikkojen” silmissä joutui Adolf Voldemar Strengin syyksi. Näiltä Melan tunneilta poistui ”sotilaallinen kuri, pakonalainen pelko”,⁷⁵⁾ eikä Mela oppilaille ”ukkosenä jylissyt eikä tuntikausia heidän virheittäään soimannut”.⁷⁶⁾ Strengin ote siihen aikaan oli olojen pakosta tiukkaa, ehkä ironian höystämää, mutta näiden rivien kirjoittaja ei ole Strengistä saanut sellaista kuvaa, että siihen ylläolevat, lainausmerkillä varustetut sanat sopisivat. Luulisin, että ne oppilaat, jotka suorittivat vanhalle opettajalleen viimeisen palveluksen, ehdottomasti pitävät näitä sanontoja täysin aiheettomina.

Melan kurinpito perustui siis siihen harrastukseen aineeseensa, minkä hän kykeni oppilaissaan herättämään. Kuitenkin on oikeutettu kysymys, kuinka Mela olisi suoriutunut poikalyseon rehtorina. Tosin voidaan vedota hänen toimintaansa kansanvalistajana ja Savo-karjalaisen osakunnan kuraattorina. Mutta kummassakin toiminnassa hänen lähtökohtansa oli biologia, ja siihen liittyi luonnostaan evolutionistinen naturalismi. Toisena kannustimena

⁷⁴⁾ Alexander Strengin pojan Toivo Lennartin veljeksi on merkitty Adolf Voldemar Strengin pojat Väinö Volmari ja Viljo Johannes. Toivo Lennartin isäksi on merkitty »professori Aleks. Streng», mitä arvoa ylitarkastaja ei koskaan saavuttanut (Oppilasmatrikkeli (Helsingin Suom. Normaaliylyseo 1887—1937), s. 136 (n:o 49), 163 (n:o 490) ja 167 (n:o 557).

⁷⁵⁾ Lappalainen, s. 388.

⁷⁶⁾ *Ibidem*, s. 389.

oli suomalaisuus. Ne ainekset, jotka hän pystyi pitämään koossa, olivat täysin homogeeniset, mitä biologiseen korostukseen että suomenmielisyyteen tulee. Oppikoulu on homogeenisuuden vastakohta. Sen ohjelmassa on mitä erilaisimpia aineita, jotka ovat katsottavat länsimaisen sivistyksen monituhattuotisen kehityksen tuloksiksi. Jokainen opintojen parissa askarrellut tietää eri kouluaineiden olevan keskenään mittaamattomia suureita. Kaikesta tästä johtuu, että harva oppikoulun oppilas kaikissa aineissa voi saavuttaa kiitettävät tiedot. Ja sitäpaitsi oppikoulun oppilasaines on heterogeenista: on lahjakkaita, lahjattomia, ahkeria ja laiskoja oppilaita. Tällaisen aineksen hallinta on vaikea tehtävä. Olisiko Savon ukkojen henkiystävä, humoristi ja tiedemies Aukusti Juhana Mela, jolle biologia oli kaikki kaikessa,⁷⁷⁾ kyennyt johtamaan tällaista heterogeenista ainesta? Adolf Voldemar Streng oli maanosamme kaksituhattuotisen sivistyksen edustaja, hän oli elegantti ilmestys ja hienosti sivistynyt humanisti, joka oivallisesti kykeni toteuttamaan periaatetta Fortiter in re, suaviter in modo ja siten viemään kouluansa eteenpäin ankeinakin aikoina. Luulisin jokaisen oppikoulun tuntijan käsittävän, että rehtorin paikalle Streng näistä kahdesta koulumiehestä oli sopivampi, mikä seikka ei sinänsä vähennä Melan merkitystä koulumiehenä ja kulttuuripersoonallisuutena.

IV

Paitsi syytettä, että prof. Adolf Voldemar Streng muka oli lakauttanut Melan biologian iltaluennot, on eräillä tahoilla esitetty moite hänen puhettaan vastaan Melan siunaustilaisuudessa Helsingin Vanhassa kirkossa helmikuun 10 p:nä 1904. Eräiden läsnäolleiden kertoman mukaan se aiheutti "ainoan soräänen muuten kuuleman mukaan aivan harvinaisen ylevässä siunaustilaisuudessa". Suorastaan vihjalti, että Streng oli hyökännyt vainajan kimppuun, joka "ei voinut mielipiteitään puolustaa".⁷⁸⁾ Näiden

⁷⁷⁾ Lappalainen, s. 392.

⁷⁸⁾ Lappalainen, s. 388.

rivien kirjoittaja oli myöskin läsnä tässä tilaisuudessa eikä havainnut mitään häiritsevää. Tätä vastaan voidaan tosin esittää se väite, että allekirjoittanut tähän aikaan oli 14-vuotias koulupoika eikä näin ollen käsittänyt tilannetta. Joka tapauksessa Strengin puhe ynnä siihen liittyvät olosuhteet kaipaavat tarkistusta.

Kaksi vuotta aikaisemmin tunnettu malliopettaja, kolleega ANDERS VICTOR HELLMAN oli kuollut, ja Streng joutui hänenkin hautajaisissaan koulun puolesta pitämään puheen ja laskemaan seppeleen hänen haudalleen. Saman vuoden Kasvatusopillisen Yhdistyksen Aikakauskirjassa (1902, s. 108—114) hän julkaisi muistosanat virkatoveristaan. Sanotaanhan: "De mortuis nil nisi bene", mutta nämä sanat eivät edellytä vainajien panegyrisointia. Strengin muistosanat olivat yleensä positiivisia, mutta samalla asiallisia. Luonnollisesti hän laati Melan hautajaisissa kaksi vuotta myöhemmin pitämänsä puheen samojen periaatteiden mukaan. Strengin puhe julkaistiin kokonaisuudessaan Uudessa Suomettaressa (11. 11. 1904) sekä Suomalaisen Normaalityönselostuksen vuosikertomuksessa 1903—1904. Lappalaisen julkaisema selostus⁷⁹⁾ on katsottava puutteelliseksi. Strengin tietoisuudessa hänen vanha virkatoverinsa meni iäisyyteen, eikä Streng kristittyinä yhtä vähän kuin gentlemannina voinut häntä soimata. Streng lausui hänestä vain totuuden, niinkuin hän sen näki.

Merkittävä on puheen alku, jonka Lappalainen esityksestään on jättänyt pois. Siinä Streng viittaa Tuonen satoon normaalilyseon opettajakunnassa Geitlinistä alkaen ja mainitsee äskettäin malle menneet Hellmanin ja Ervastin, joita Mela nyt seurasi. Jo tämä kohta osoittaa, että Streng rinnasti Melan edellisiin koulun mainehikkaisiin opettajiin. Jos Streng sanoi, että Mela oli enemmän tiedemies kuin pedagogi, olemme huomanneet Melan elämän todistaneen hänen sanontansa oikeaksi. Totuuden Streng edelleen lausui sanoessaan, että biologia Melan mielestä sisälsi "tärkeimmän ja korkeimman viisauden" ja selvitti "elämän suurimman arvoituksen". Täyttä totta ovat edelleen sanat, että Melan työtöve-

⁷⁹⁾ Ibidem, s. 365—366.

rit huomasivat hänen rehellisesti etsivän totuutta, vaikka hän luuli löytävänsä sen toisella taholla kuin muut. Mitä Melan kurin-pitoon tulee, Streng mainitsi hänen jättäneen sen muille, mikä seikka ei sopinut Strengin tiukkoihin otteisiin, jotka hänen mielestään olivat välttämättömyyden sanelemia. Toisaalta hän sanoo: ”Niin on nyt rakas ja päivänpaisteinen muisto Melasta jäljellä hänen oppilaissaan, ja kaihomielellä he astuvat hänen opetus-huoneeseensa, jossa ei enää hänen opetuksensa viehätä, hänen äänensä heläjä, eikä hänen ilonsa nuoria mieliä virkistä”.⁸⁰⁾ Jo näistä otteista havaitsemme, että klassikko Streng arvonannolla suhtautui manalle menneeseen virkaveljeensä, jota hän pyrki ymmärtämään, vaikka hän monessa suhteessa oli toisella kannalla kuin hän.

Eräät siunaustilaisuudessa läsnäolleet Melan entiset oppilaat eivät olleet tyytyväisiä Strengin puheeseen. Hautajaisten päivän iltana he kokoontuivat ja laativat vastineen, jonka he julkaisivat seuraavan päivän Uudessa Suomettaressa. Siinä he loivat yleisesti tunnetun kuvan manalle menneestä opettajastaan, joka kykeni vaikuttamaan heihin siveellisesti hyvään suuntaan, ja jonka vastakohtaksi he asettivat ”ukkosena jylisseen” opettajatyypin.⁸¹⁾ Nämä oppilaat eivät olleet samat, jotka syksyllä 1896 olivat laatineet anomuskirjelmän saada käydä Melan yksityisluennoilla,⁸²⁾ vaan he kuuluivat jonkin verran vanhempaan sukupolveen: he olivat tulleet ylioppilaiksi vv. 1895—1896. He olivat äskettäin manalle mennyt prof. T. H. JÄRVI, eläintieteen dosentti A. J. SILTALA, kirkkoneuvos K. K. Aro sekä kauppakoulunopettaja J. H. KURKILAHTI (Tranberg).⁸³⁾ Prof. Järven näiden rivien kirjoittajalle antaman tiedon mukaan Kurkilahti oli tämän hankkeen aloitteentekijä. Näiden oppilaiden silmissä Streng oli ”ukkosena jylisevä rehtori”, joka oli Melan ja hänen suunnitelmiansa

⁸⁰⁾ Lappalainen, s. 366.

⁸¹⁾ Ibidem, s. 388—390 — kts. myös tämän kirjoituksia s. 37.

⁸²⁾ Kts. s. 34—35.

⁸³⁾ Elämäkerralliset tiedot saatavissa edellämainitusta normaali-lyseon oppilasmatrikelista.

vastustaja. Koska Strengin nimeä tässä kirjoituksessa ei ollut mainittu, hän tyytyi julkaisemaan puheensa koulunsa vuosikertomuksessa, joten puolueettomat lukijat saattoivat tehdä johtopäätöksensä molempien esitysten nojalla. Kuten ylläolevasta käy ilmi, nämä Strengin entiset oppilaat käsittivät hänet väärin. Kuitenkin tämä käsitys on osoittautunut siihen määrään elinvoimaiseksi, että se on saanut sijansa tri Lappalaisen väitöskirjassa. Strengiin oli siis painettu byrokraatin leima, ja kuitenkin hän ei sellainen ollut. Virallisuus oli vain naamio, jonka rehtorin virka teki välttämättömäksi, mutta tämän virallisuuden takana oli humanisti tämän sanan parhaassa mielessä. Adolf Voldemar Streng ja Aukusti Juhana Mela eivät olleet vastakohtia, vaan he täydensivät toisiaan maamme suomenkielisen oppikoulun suurina hahmoina: Streng oli hienosti sivistynyt klassikko ja kaukonäköinen, tulevaisuuden suuntaa aukova koulun johtaja, Helsingin Suomalaisen Normaalilyseon grand old man, Mela suomenkielisen oppikoulun biologian opetuksen vankan perustuksen luoja.